
УДК 13.130

Копилов В. О.

ФІЛОСОФІЯ ВЛАДИ: ДІАГНОЗ ПОТОЧНОГО СТАНУ

Предпринята попытка анализа современного состояния философии власти как некой самостоятельной системы знания. Критикуется идея «кратологии» как самостоятельной науки о власти. Анализируется проблема неопределенности понятия «власть» как исходной категории философии власти, в этом контексте критикуется теория «сущностной оспариваемости» относительно понятия «власть».

Ключевые слова: власть, философия власти, кратология, знание.

The author undertakes to analyze the modern state of the philosophy of power as some independent knowledge system. The idea of cratology as an independent science of power is criticized. The problem of uncertainty of the concept "power" as initial category of the philosophy of power is analyzed. As used here the theory of essential disputation about the concept "power" is criticized.

Keywords: power, the philosophy of power, cratology, knowledge.

Поняття «влада» є, мабуть, одним із найдавніших понять соціальної філософії. Оскільки, на наш погляд, влада як феномен об'єктивної реальності з'явилася з перших моментів існування людства як такого, тобто з моменту утворення первинних форм спільного, організованого життя людей чи то у формі родини, чи громади, чи племені. Ще Арістотель, відзначаючи, що «людина за природою своєю є істота політична» [1, с. 378], наголошував на факті становлення людини як людини саме в політичному просторі, тобто в просторі влади. Таким чином, поява людини як «*homo sapiens*» та як «*zoon politicos*», а отже, і влади, відбувається одночасно. Тому ми й переконані, що цілком можна припустити, що перші спроби осмислити владу загалом сягають корінням найдавнішої історії людства, часів, які заледве можна назвати навіть протофілософськими. Хоча достовірних артефактів цього першого осмислення ми й не маємо, проте відомі Закони Хаммурапі, написані чотири тисячі років тому, уже з цілковитою підставою можна трактувати як серйозну спробу експлікації влади. Саме такі спроби пізнання знайшли відбиття і в найдавнішому з відомих науці політичних трактатів – «Повчанні гераклеопольського царя своєму синові Мерікара», яке склав у XXII столітті до Різдва Христового єгипетський фараон Хеті III. Зібрані в цьому творі поради здебільшого мають суто раціональний характер і стосуються різного роду практичних питань організації влади – про придушення повстань, про ставлення до армії й вельмож, про керування різними регіонами країни тощо. Погодьтеся, історія осмислення якого б то не було явища в чотири тисячі років вражає вже сама по собі.

Тому цілком закономірно, що вже на етапі формування самої філософії як особливого способу рефлексії було накопичено досить великий епістемологічний

матеріал і поняття «влада» відразу ж зайняло важливе, самостійне місце в категоріальному апараті філософії. А згодом цілком закономірно в межах соціальної філософії сформувалася самостійна система знання про владу, яку ми й називаємо «філософія влади». Якщо йти шляхом відомої аналогії й спробувати сформулювати основне питання філософії влади, то воно, на наш погляд, полягає в експлікації основного соціального змісту влади, її соціального призначення, її місця й ролі в організації та функціонуванні соціуму. Це ніби рівень глибинних завдань або так званих «надзавдань». Рівень же конкретних завдань представлено проблемами на кшталт сутності та природи самої влади, її власної організації, її власної форми й змісту. Тисячолітня історія знань про владу, звичайно ж, не означає настільки ж тисячолітньої історії філософії влади – її інституціоналізація відбувається значно пізніше.

Цікаво й показово, що, пройшовши через кілька тисячоріч, проблема влади, як і раніше, залишається однією із найбільш актуальних проблем і на початку XXI століття. І сьогодні влада є не просто одним із найпоширеніших понять у повсякденній свідомості та буттєвій комунікації, але й одним із найбільш широко застосовуваних концептів як у теоретичних дослідженнях учених, так і в практично-прикладних розробках політтехнологів у різних напрямках вивчення й перетворення соціальної дійсності. Ми вже не говоримо про те, як нещадно й щомиті експлуатують це поняття політики, журналісти й домогосподарки від України до США, від Папуа-Нової Гвінеї до Буркіна-Фасо. «Влада – слово, яке чуєш скрізь», – зауважує Терренс Болл наприкінці XX століття [2, с. 36].

Закономірним результатом такого постійного й посиленого інтересу стало формування або принаймні претензія на формування спеціальної самостійної науки про владу – кратології, яка не входить до проблемного поля соціальної філософії, політичної науки або соціології, а самостійна поряд із ними, як рівна з рівними. «Тепер пропонують заново відпрацьовану, приведену в порядок, гідну владних осіб й органів та першочергового вивчення у вищій школі, комплексну, провідну галузь знань, що виходить на пріоритетне, визначальне місце в наукознавстві та світовій науці загалом – науку про владу (кратологію)», – заявляє, мабуть, основний сучасний адепт кратології В. Ф. Халіпов [3, с. 4]. Сьогодні вже публікують підручники й навчальні посібники з кратології, у деяких університетах читають навчальні дисципліни з такою назвою, усе частіше цей термін з'являється як в академічній, так і в політико-публіцистичній літературі.

Гадаємо, що нині немає необхідних і достатніх підстав для твердження про існування самостійної, автономної НАУКИ про владу, оскільки добре відомо про якість цих необхідних і достатніх підстав. Із усього реєстру ми, можливо, можемо говорити про фактичну наявність лише свого власного об'єкта, у ролі якого нібито й виступає влада. Але ось свого власного, специфічного предмета, законів, категорій, методів дослідження, адекватності й об'єктивності знання, верифікації цього знання тощо – нічого цього поки що немає. Не випадково В. Ф. Халіпов обходить ці проблеми. Тому ми й вважаємо, що говорити про те, що насправді величезну за обсягом систему знань про владу нині не можна називати автономною наукою (якщо,

звичайно, ми використовуємо поняття «наука» в точному філософському значенні, а не як якусь метафору), немає підстав. Хоча сам термін «кратологія» особисто ми вважаємо цілком влучним і самі використовуємо його в разі потреби.

Однак слід відразу ж зазначити, що інтелектуальна географія сучасної філософії влади надто нерівномірна. Якщо в далекому минулому – від античності й до XIX століття включно – не просто лідером, а практично монополістом у соціально-філософському дослідженні проблем влади була Європа, то абсолютним лідером XX століття щодо інтересу й наукових результатів у цій галузі стали політична філософія та політична наука США. Саме тут із завидною регулярністю й інтенсивністю зароджувалися все нові й нові теорії влади, саме тут сформувалися практично всі сучасні класичні теорії влади й класики кратології, які згодом визначили концептуальний обрис практично всіх національних шкіл кратології – від реляціоністських (Р. Даль, Дж. Френч, П. Блау) до системних (Д. Істон, Т. Парсонс, Т. Кларк), від біхевіоралістичних (Ч. Мерріам, Г. Лассуел, Дж. Кетлін) до математичних, так званих концепцій «точних методів» (Г. Лассуел, А. Каплан, Г. Сімон).

Хоча, безумовно, буде зовсім неправильно не відзначити значного, на наш погляд, внеску в сучасну теорію влади представників соціальної філософії, соціології, політичних наук, соціальної психології Західної Європи. По-перше, вважаємо, що особливо значним є європейський внесок у психоаналітичну парадигму влади, біля витоків якої стояв ще З. Фрейд, потім Ж. Лакан, а сьогодні вона представлена так званим «постлаканізмом» в особі, наприклад, Ж. Дельоза, Ф. Гаттарі й ін. Гадаємо, що можна говорити навіть про повний пріоритет в цьому напрямі саме європейської школи дослідження влади. По-друге, аналогічна дослідницька ситуація склалася й у парадигмі постмодернізму – саме європейські дослідники становлять тут «золотий фонд» світової класики, зокрема і в експлікації влади. Наприклад, не можна не назвати особливого, як він сам любив казати, «несистемного» внеску у світову кратологію М. Фуко, безперечного класика й загальноновизнаного авторитета в цій сфері. І звичайно ж, М. Фуко не єдиний представник постмодерністської теорії влади, поруч із ним стоять такі відомі авторитети, як Р. Барт, Ж. Бодрійяр, Ж.-Ф. Ліотар. По-третє, слід спеціально підкреслити, що й серед представників традиційних теорій влади є чимало європейських дослідників, яких заслужено зараховують до світових авторитетів сучасної кратології, наприклад, французи Р. Арон і М. Дюверже, німці Ю. Хабермас і Р. Дарендорф, англійці К. Поппер і Б. Рассел, австрієць А. Шюц, голландець Й. Хейзінга й багато інших. Крім того, у Європі існували досить інституціалізовані парадигмальні напрями зі своїм самостійним методологічним багажем, визнані в усьому світі, наприклад, Франкфуртська школа. І нарешті, по-четверте, не можна не відзначити й такого факту, який самі американці зі зрозумілих причин воліють замовчувати, що серед визнаних класиків американської філософії багато вихідців з європейських країн, наприклад, Х. Арендт, Г. Маркузе, Е. Фромм не просто народилися в Німеччині, а сформувалися як самостійні й авторитетні вчені саме в європейському інтелектуальному середовищі Гейдельберга, Франкфурта, Берліна.

Що стосується вітчизняного, та й усього пострадянського інтелектуального простору, то тут склалася зовсім інша дослідницька ситуація – поки не можна з необхідними й достатніми підставами констатувати ні революційного сплеску дослідницького інтересу до цієї проблематики, ні, як наслідок, формування хоча б однієї самостійної й значної для світової філософії теорії влади. У певному розумінні, це, радше, спадщина радянської дослідницької традиції, що закономірно сформувалася в тоталітарних реаліях. У широкому соціальному контексті, на наш погляд, це можна пояснити тим, що можновладці прагнули зберегти за цим явищем певний ореол таємничості й навіть деякої надприродності, штучно стримуючи в такий спосіб дослідницький інтерес, не допускаючи дослідників у цю сферу навіть у теоретичному плані, намагаючись законсервувати наявну систему влади й у такий спосіб теж. Так, на думку О. М. Ледяєвої [4, с. 11], уперше поняття влада було введено в коло дослідницьких проблем лише 1963 року в статті А. І. Корольова й А. Є. Мушкіна «Держава й влада» [5, с. 15–26] і то в сполученні з терміном «держава», у журналі «Правознавство», юристами, тобто зрозуміло, що ні про яку серйозну філософську концептуалізацію поняття і тут ще не йшлося.

Проте сьогодні й на пострадянському просторі триває певна наукова робота в проблемному полі, що нас цікавить. Однак, на наш погляд, нині найбільш передові позиції тут займає російська філософія. Правда, ця перевага формується насамперед за рахунок кількісних показників – числа публікацій, конференцій тощо, а не за рахунок якості концептуалізації старих або нових ідей. В українській же соціальній філософії ми з жалем змушені визнати, що всупереч надзвичайно загостреній об'єктивній, практичній потребі проблематика влади, як і раніше, залишається на периферії наукових пошуків. Але ж ні науковий потенціал України, ні практична затребуваність у дослідженні цих проблем тут ніскільки не нижчі від російських.

Не вдаючись у спеціальний і докладний аналіз цієї проблеми, вважаємо, що пояснити такий рівень вітчизняної кратології можна декількома причинами. По-перше, революційні події, що потрясають країну з 1991 року, певною мірою об'єктивно й закономірно висунули на перший план суто практичні зміни в економіці й політиці, що спричинило гіпертрофований розвиток економічних та політичних досліджень, які мали головним чином прикладний характер. З'явилися не бачені раніше наукові напрями – політологія, маркетинг, паблік-релейшнз та ін. У цих умовах давню філософію, яка апелювала до абстрактних понять і, природно, яка не давала й навіть не обіцяла реального прибутку в ніч із сьогодні на завтра, молоді напрями просто витиснули на узбіччя стовпової дороги пізнання. Витиснули в тому розумінні, що держава вже перестала її фінансувати необхідною мірою, а молодий приватний капітал ще не усвідомив такої необхідності й ще не почав її фінансувати. У результаті маємо проблему кадрів, публікацій, конференцій тощо. Філантропічних зусиль Дж. Сороса і йому подібних західних фондів було явно недостатньо, а вітчизняних фондів подібного характеру ще навіть не існувало. Ми взагалі вважаємо, що розвинена національна філософія – це в принципі ознака стабільного, багатого суспільства, показник соціального благополуччя. Хоча, як свідчить історія, якийсь час і деякою мірою за наявності національної традиції вона може бути культивована й у

табірних умовах або вижити й у кризових обставинах.

По-друге, з тих або інших причин (закономірно або випадково – ми в цьому разі спеціально обговорювати не будемо), але радянська філософія була генерована й розвивалася головним чином у двох центрах – у Москві й Ленінграді. Так звані республікам, та й то не всім, було надано лише деяку можливість обслуговувати ці дві столичні школи. Наявний лише в Київському університеті кількісно невеликий філософський факультет (на якому, до речі, крім філософії, була ще й соціологія, і психологія, і науковий комунізм) та Інститут філософії Академії наук України, звичайно ж, не могли конкурувати з московськими й ленінградськими центрами ні за яких умов і ні за якими параметрами (їм просто не давали можливості навіть порушити питання про конкуренцію). Цим твердженням ми в жодному разі не хочемо принизити роботу тих людей, які сумлінно працювали в українській радянській філософії. Досить назвати хоча б загально визнану українську школу історії вітчизняної філософії. Однак фактом, на наш погляд, залишається те, що до початку 90-х років минулого століття українська філософія була позбавлена необхідних і достатніх автономних кадрових, матеріальних й інституціональних підстав для забезпечення свого пріоритету в інтелектуальному просторі нової держави.

Однак саме Україна з цілої низки причин (багатовікової відсутності своєї власної державності, національної політичної традиції, надзвичайної складності етнічних, конфесійних, зовнішньополітичних, ментальних проблем тощо) має потребу у філософії влади більше, ніж більшість інших нових незалежних держав. Насмілимося припустити, що якщо не всі, то принаймні багато політичних дивин останніх десятиліть (які хтось називає «ганебними шараханнями», а хтось «героїчними революціями»), які стали сутністю нашого буття, детерміновані не в останню чергу саме відсутністю філософського розуміння влади як основи світопорядку, відсутністю філософської й, зокрема, кротологічної культури. Причому ця відсутність характеризує не тільки широкі народні маси, не тільки політичну еліту, але й значну частину інтелектуальної еліти нашого суспільства.

Ми абсолютно впевнені, що шлях до процвітання й стабільності лежить не в останню чергу саме через філософське усвідомлення влади і його політологічне приземлення щодо конкретних українських реалій. Ми категорично проти національної філософії влади й навіть національної політології, але ми вважаємо, що принципово необхідно нам самим осмислити владу в найбільш загальних категоріях (і це, до речі, стосується не лише влади) у межах світового досвіду. Певною мірою знаючи історію, ми переконані, що Україна приречена бути великою державою, а український народ – великим народом, але для реалізації цієї приреченості (бо не всяка соціальна приреченість реалізується сама по собі) необхідно пройти свій рефлексивний шлях, необхідно створити свої, у цьому випадку інтелектуальні каталізатори реалізації цієї приреченості. Філософія і не в останню чергу саме філософія влади (як філософія світопорядку) становлять фундамент інтелекту нації, без якого немає й бути не може процвітання й благополуччя.

Гадаємо, що головною «проклятою» проблемою всієї філософії влади є невизначеність щодо вихідного поняття – поняття «влада». Але ж саме в експлікації

сутності, природи влади і є одне з найголовніших завдань філософії влади. І без усунення цієї невизначеності щодо вихідного поняття сумнівними стає вирішення всіх інших проблем. Тому, на наш погляд, проблема номер один всієї філософії влади – це проблема розуміння природи влади.

Бурхлива, перманентна, глобальна дискусія навколо ідеї влади ще раз засвідчує той факт, що це поняття перебуває не на периферії категоріального апарату соціальної філософії й низки інших наук, а радше в його центрі й має, таким чином, статус однієї з її фундаментальних, первинних категорій, що й визначає її апріорну, вічну дослідницьку актуальність. До того ж, якщо йдеться, як у нашому випадку, про філософське осмислення влади. Бо в разі глибокого аналізу цієї проблеми виявляється, що неможливо остаточно адекватно відобразити й зрозуміти феномен влади в межах лише економічної або політичної науки, соціології або психології, права або моралі. Кожна з них окремо за всієї своєї гносеологічної необхідності й продуктивності здатна представити лише частину, одну зі сторін, конкретний аспект такого складного феномену, яким є влада. Причому, просимо вибачення в освіченого читача за трюїзми, сума цих окремих уявлень не дає справжнього, цілісного уявлення про владу. Для цього цілісного, сутнісного уявлення, що піднімається над частковими проявами, і необхідна спеціальна рефлексія, філософія.

Ми виходимо з того, що тільки філософське осмислення влади, яке узагальнює, фундаментує або, точніше, знімає інші, часткові підходи дасть можливість виявити, зрозуміти й змоделювати справді гуманну, людську природу влади, а отже, і соціуму, перебороти «силове», «насильницьке» трактування влади, що і нині панує в соціальній теорії, на якій і сьогодні продовжують будувати теоретичні й практичні стратегії соціальної реорганізації. А в результаті такого неадекватного розуміння й застосування ми й сьогодні продовжуємо, дивуючись, спостерігати, з одного боку, наростання традиційних соціальних конфліктів – від міжетнічних і міжконфесійних до класичних локальних і глобальних війн, а з другого – появу принципово нових конфліктів, наприклад, в особі міжнародного тероризму або «соціальної шизофренії», коли індивід, який уявив себе центром влади, бере автомат і йде в супермаркет або школу й починає вбивати зовсім незнайомих і ні в чому не винних людей. Усі ці конфлікти всупереч прогнозам учених й обіцянкам політиків, бажанням і намаганням мільйонів простих людей не залишилися в минулому столітті, а чомусь перейшли разом з нами в XXI століття. Чому? Ми не проти силової концепції влади в принципі: сила була, є й буде вічним атрибутивним інструментом влади й силова концепція влади має повне право на існування. Але редукувати владу до сили – це не просто вимушена апроксимація під час експлікації надзвичайно складного явища, це принципова помилка, що спотворює суть феномену. Таке спрощення призводить до визнання того, що суспільство повинно будуватися на принципі сили, оскільки влада, на наш погляд, і є найважливіша соціальна технологія організації суспільства. Таким чином, усвідомлено чи неусвідомлено, але символом соціальної організації саме й стає автомат. Так маленька філософська неточність – зведення влади до сили – призводить до формування «автоматного світогляду» і вседозволеності як принципу життя.

Показово, наприклад, що практично всі автори, які досліджують соціальну сферу, одностайні (що буває в їхньому середовищі вкрай рідко) у тому, що поняття влади є вихідним у розумінні й визначенні навіть таких, здавалося б, найбільш первинних категорій, як соціальний порядок, організація, керування тощо. Тому неможливо не погодитися з висновком Л. С. Мамута: «Уважне вивчення різноманітних проблем влади незмінно супроводжує всю історію світової соціально-філософської та політико-юридичної думки. У ході дослідження цієї проблематики висунуто різні, нерідко конкурентні трактування генези й природи влади, методики її аналізу, характеристики взаємозв'язків з іншими суспільними явищами. Розроблення цілісної, розгорнутої наукової теорії влади, що адекватно описує й пояснює владу у всіх її частинах й аспектах, продовжує залишатися важливим, актуальною завданням суспільствознавців» [6, с. 100].

Однак, дивна річ, незважаючи на існування поняття «влада» в науці вже біля двох з половиною тисяч років, незважаючи на постійну й підвищену до нього увагу з боку дослідників, воно так і залишається значною мірою *terra incognita*. Ні у філософії, ні в соціології, ні в політичній науці нині не існує не лише єдиної дефініції, але і єдиного теоретико-методологічного підходу до розуміння феномену влади, інтерпретації цієї категорії, визначення її змісту тощо. Протягом уже декількох тисячоліть не ущухає теоретична дискусія навколо розуміння природи цього феномену. (З певною мірою умовності формально фіксований початок цієї дискусії можна віднести до античних часів, коли вже Арістотель не погодився з трактуванням держави своїм учителем Платоном і висунув інше уявлення про організацію влади.) А сьогодні, наприклад, навіть М. Фуко – всесвітньо визнаний класик теорії влади – змушений визнати своє безсилля перед питанням про сутність влади: «...ми ще не знаємо, що таке влада. Не досить ні Маркса, ні Фрейда, щоб допомогти нам пізнати цю настільки загадкову річ, одночасно й видиму, і невидиму, явну й приховану, інвестовану повсюдно, яку ми називаємо влада. Ні теорія держави, ні традиційний аналіз державних апаратів не вичерпують поля дії й здійснення влади. Перед нами велике невідоме: хто здійснює владу? І де вона здійснюється?» [7, с. 75], «...як пізнати цей предмет, настільки таємничий, одночасно видимий і невидимий, явний і прихований, розповсюджений усюди, той предмет, який ми називаємо влада?» [8, Р. 7] і заявити, що теорія влади ще не створена і всі реальні прояви влади залишаються й донині чимсь загадковим, непізнаним і навіть демонічним. І таких визнань таких же класиків від давньої до сучасної філософії можна навести безліч.

Як ставитися до цієї невизначеності й дискусійності, що супроводжує проблему влади практично весь час існування цієї проблеми? Незважаючи на те, що це природно створює деяку непевність історожкість, ставитися до цієї дискусії, як і до будь-якої наукової дискусії, треба, на наш погляд, спокійно, нормально. Дискусія – це природна форма буття науки й філософії. Не всі проблеми, помилкові погляди й труднощі на шляху пізнання влади випадкові, гадаємо, багато чого тут закономірне. Філософське, концептуальне визначення практично будь-якого явища завжди вимагає вирішити низку складних гносеологічних проблем як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. І це вирішення не завжди швидке, прямолінійне,

однозначне. Визначення ж влади, на наш погляд, натрапляє на деякі додаткові труднощі.

З одного боку, об'єктивні труднощі пізнання і поготів побудови більш-менш бездоганної з погляду логіки дефініції викликані насамперед величезним «обсягом» самого феномену влади, його багаторівневистю й багатогранністю, суперечливістю й розмаїтістю форм. Свого часу Г. Гегель дуже точно визначив ці труднощі на шляху пізнання складних явищ: «Що багатший належний до визначення предмет, тобто що більше різних сторін він подає на розгляд, то більш різними виявляються дефініції, які надають йому» [9, с. 413]. З другого боку, складність завдання визначити владу зумовлена ще й тим, що поняття «влада», як і багато інших понять, давно закорінене в повсякденній свідомості й розмовній мові, де його постійно сплутують, ототожнюють з терміном «вплив», «погроза», «контроль», «сила» тощо, тому перед дослідником постає додаткова проблема розмежувати питання концептуального характеру й термінологічні штампи. Узагалі, давність поняття, укорінення цілком певних і тим паче різних тлумачень створює додаткові труднощі пізнання, ніж якби ми мали справу із зовсім новими, молодими поняттями, тому що в цьому разі у свідомості й мові відразу ж було б використано цілком певний, єдиний зміст, запропонований автором.

І нарешті, з третього боку, про що ми частково вже писали вище, проблема влади порушує найбільш «інтимні» аспекти громадського життя й далеко не завжди суб'єкт влади зацікавлений у їх адекватному висвітленні, прагнучи часом приховати або містифікувати реальний зміст владних відносин, обмежити можливість їх наукового дослідження або спрямувати це дослідження за задалегідь визначеним руслом. Про це, на наш погляд, досить переконливо свідчить дослідницький досвід соціальної філософії радянського періоду. У СРСР й аналогічних державах філософське вивчення проблеми влади протягом багатьох років практично повністю було відсутнє. Саме поняття «влада» не мало самостійного місця в системі соціально-філософських категорій, його зазвичай ототожнювали з поняттям «державна влада» й у такий спосіб виводили за межі філософської рефлексії в певні часткові сфери. Так, наприклад, у відомій п'ятитомній філософській енциклопедії за редакцією академіка Ф. В. Константінова, що вийшла в 60-ті роки минулого століття, поняття «влада» було відсутнє цілком і повністю (воно, до речі, і сьогодні є новиною для багатьох філософів, які сформувалися в ту епоху). А цю енциклопедію з необхідною й достатньою підставою можна розглядати як цілком адекватну матрицю радянської марксистсько-ленінської філософії. Безумовно, що таке ігнорування не було випадкове.

Однак об'єктивні труднощі на шляху пізнання – визначення сутності влади – закономірно породили й крайні, радикальні настрої й судження навіть у царстві розуму. У нашому випадку це виявилось у формуванні ще наприкінці 50-х років минулого століття у відповідних інтелектуальних колах спеціальної ідеї, яка претендувала на деяку концептуальність і навіть методологічність, що поняття «влада» за своєю природою є «сутнісно оспорюваним поняттям». У такий спосіб деякі й причому цілком шановні дослідники спробували довести, що влада – це такий

феномен, який у принципі не можна ідентифікувати єдиним концептуальним описом, а отже, займатися цим безглуздо й навіть шкідливо. Наша особлива увага до цієї проблеми детермінована насамперед тим, що ця методологічна позиція стає останнім часом дедалі більш популярною, що породжує безглузде множення не лише сутностей, але частіше псевдосутностей, відволікання дослідницьких зусиль на, здавалося б, легкий шлях, на якому не треба нічого доводити, не треба нічого обґрунтовувати, аналізувати, порівнювати, шлях, на якому кожному дозволено декларувати «істини» у готовому вигляді, дбаючи лише про форму викладу. Однак, на нашу думку, це за своєю сутністю помилковий шлях.

Серед головних фундаторів ідеї «сутнісної оспорюваності» поняття «влада» можна назвати У. Б. Геллі [10], С. Лукса [11], В. Конноллі [12]. Так, наприклад, С. Лукс, констатує факт існування безлічі різних концепцій влади, порушує питання про можливість їх синтезувати в єдиній теорії влади з консенсуальним визначенням вихідного поняття й сам собі відповідає: «Можливо, але я маю сумнів, певне, що сам пошук такого визначення був би помилкою» [13, Р. 4].

Прихильники цієї ідеї твердять, що на відміну від природничих наук у філософії можна спостерігати цілу низку випадків, коли щодо того самого поняття протягом тисяч років, тобто протягом усього періоду існування філософії, дослідникам так і не вдається дійти консенсусу в розумінні й описі сутності цього явища. До таких понять вони відносять справедливість, волю, красу й цілу низку інших, зокрема і владу. З таких міркувань явно або латентно випливають, як мінімум, три висновки: по-перше, коли не вдалося досягти концептуальної єдності за весь цей час, то й прагнути до цього безглуздо й помилково, тим самим прихильники цього погляду закликають припинити всілякі подальші дослідження в цьому напрямі; по-друге, оскільки це сутнісно оспорювані поняття, то й порівнювати їхні концепти між собою, аналізувати різні підходи й поготів проводити компаративні дослідження безглуздо, бо кожна із запропонованих точок зору має рівне порівняно з будь-якою іншою точкою зору право на існування й одночасно є справедливою, як є справедливою будь-яка інша точка зору; по-третє, сутнісно оспорювані поняття не можуть мати статус наукових категорій, а отже, їх слід виключити з наукового лексикону і філософії взагалі.

Услід за Т. Боллом [14] й іншими супротивниками ідей сутнісної оспорюваності поняття «влада» ми хотіли б приєднатися до дискусії й висловити свої принципові заперечення щодо цього питання. По-перше, впадає в око ригоризм заборонного характеру в аргументації прихильників «сутнісної оспорюваності». На наш погляд, заборони, так само як і апіорне оголошення якихось суджень помилковими або безперспективними, табу на використання тих або інших понять, на проведення досліджень у тих або інших сферах, лежать далеко за межами наукової традиції й тією же самою традицією такі спроби вже було осоромлено багаторазово.

По-друге, відсутність на сьогодні інтелектуального консенсусу в концептуалізації влади сама по собі ще не означає, що такого консенсусу бути не може в принципі. Логіка міркувань У. Б. Беллі, С. Лукса, В. Коннолі та інших побудована на добре відомому й визнаному далеко не абсолютним принципі *post hoc, ergo propter hoc* (унаслідок цього – значить через це). З того факту, що вже тисячі

років відбувається дискусія навколо концептуалізації влади, безпомилково можна зробити тільки один висновок, що сьогодні не існує єдиної концепції влади. Поки не існує. А забігання наперед і всілякі глобальні узагальнення й пророцтва є ніщо інше, як спроби видати бажане за дійсне, що виходять далеко за межі наукової логіки, а часом і здорового глузду. Навіть на рівні повсякденної свідомості існує корисне правило «ніколи не говори ніколи».

По-третє, якщо прийняти позицію сутнісної оспорюваності понять влади, справедливості, рівності й багатьох інших, стосовно яких донині немає єдиної концепції й триває наукова дискусія, то ми змушені будемо визнати факт відсутності єдиної мови, соціального спілкування й соціального порядку взагалі. Оскільки й мова, і спілкування, і спільноти, і порядок можливі тільки тоді (звичайно, це необхідна, але не достатня підстава, але підкреслимо, що саме необхідна), коли люди розуміють один одного, що можливе тільки в разі аналогічного використання, тлумачення тих самих термінів. Інакше якщо кожний буде надавати використовуваним багатьма поняттям свого власного змісту і водночас вважати, що лише він правий, то й настане загальна дискретність і, як наслідок, загальне непорозуміння й загальний хаос. Тому під час роздумів над аргументами ідей «сутнісної оспорюваності», на наш погляд, цілком закономірно спадає на думку «Левіафан» Т. Гоббса, де так мальовничо й переконливо автор описує хаос природного стану суспільства, у якому кожен індивід є окрема монада, нічим не пов'язана з будь-якою іншою монадою-індивідом, окрема настільки, що кожна з них має свою власну мову, незрозумілу нікому іншому, на цій підставі люди й стають один одному чужими, а зрештою ворогами, що закономірно й приводить до «війни всіх проти всіх». Слава Богові й усупереч адептам ідей «сутнісної оспорюваності» філософських понять ми маємо відносний, але проте стійкий соціальний порядок, відносно, але проте константне порозуміння між людьми, зокрема й між прихильниками різних концептуалізацій влади, справедливості, рівності й інших дискусійних понять.

І нарешті, по-четверте, усупереч своїм міркуванням про сутнісну оспорюваність поняття влади й безперспективність її концептуалізації, самі фундатори цих ідей займаються нічим іншим, як аналізом і порівнянням наявних точок зору на владу й, більше того, створенням власних концепцій, яку кожний із них вважає найбільш бездоганною теорією влади. Так, наприклад, С. Лукс у своїй відомій книзі «Влада: погляд радикала» критикує практично всі основні теорії влади, класифікуючи їх на так звані «одномірні» (до яких він відносить теорію Р. Даля й ін.) і «двомірні» (сюди він зараховує теорії П. Бахраха, М. Баратца й ін.). Цим теоріям він аналітично протиставляє свою «тривимірну» теорію влади, відверто стверджуючи, що саме його теорія влади «вища» за інших «менш значних» концепцій [11, Р. 9, 30]. На наш погляд, усе це дає необхідні й достатні підстави засумніватися в серйозності наукової аргументації прихильників ідей «сутнісної оспорюваності» в принципі й поняття влади зокрема і, як наслідок, позиціонувати себе в таборі традиційних дослідників, які вважають за необхідне і можливе концептуалізувати ідею влади.

Таким чином, філософія влади давно й остаточно склалася в самостійну систему знання в проблемному полі соціальної філософії й поки немає ніяких підстав

стверджувати, що це самостійна, автономна наука. Основний внесок у генезу системи знання, що нас цікавить, зробили й роблять і до сьогодні представники західноєвропейської й американської науки, у той час як вітчизняна наука з деяких об'єктивних і суб'єктивних причин поки залишається на периферії. Головною дослідницькою проблемою всієї філософії влади залишається проблема невизначеності вихідного поняття – поняття «влада». З одного боку, у цій невизначеності відбито специфічну складність самого феномену влади й специфіку філософського осмислення. А з другого боку, така вічна невизначеність закономірно породжує труднощі на шляху пізнання й на шляху використання знання в соціально перетворювальних змістах. Тому дослідження поняття «влада», як і раніше, є одним із найважливіших у межах філософії влади.

Література:

1. *Аристотель*. Сочинения [Текст] : в 4-х т. / Аристотель. – Т. 4. – М. : Мысль, 1983.
2. *Болл, Т.* Власть [Текст] / Т. Болл // *Полис*. – 1993 – № 5. – С. 36–42.
3. *Халипов, В. Ф.* Кратология – наука о власти. Концепция [Текст] / В. Ф. Халипов. – М. : Экономика, 2002.
4. *Ледяева, О. М.* Понятие власти [Текст] / О. М. Ледяева // *Власть многолика*. – М. : Рос. филос. общ-во, 1992.
5. *Королева, А. И.* Государство и власть [Текст] / А. И. Королева, А. Е. Мушкина // *Правоведение*. – 1963. – № 2. – С. 15–26.
6. *Энциклопедический социологический словарь* [Текст] / под общ. ред. Г. В. Осипова. – М. : ИСПИ РАН, 1995.
7. *Фуко, М.* Интеллектуалы и власть: Избранные политические статьи, выступления и интервью [Текст] / М. Фуко. – М. : Праксис, 2002. – 384 с.
8. *Les intellectuels et le pouvoir: Entretien Michel Foucault – Gilles Deleuze* [Text] // *Arc. Deleuze*. – 1972. – № 49.
9. *Гегель, Г. В. Ф.* Энциклопедия философских наук [Текст] / Г. В. Ф. Гегель. – Т. 1. – М., 1975.
10. *Gallie, W. B.* Essentially Contested Concept [Text] / W. B. Gallie // *Proceeding of the Aristotelian Society*. – 1956. – № 56. – P. 167–198.
11. *Lukes, S.* Power: a Radical View [Text] / S. Lukes. – London, 1974.
12. *Connolly, W. E.* The Terms of Political Discourse [Text] / W. E. Connolly. – Princeton, 1983.
13. *Lukes, S.* Introduction [Text] / S. Lukes // *Power*. – N.Y., 1986.
14. *Boll, T.* Blackwell Companion to Political Theory [Text] / T. Boll. – Oxford, 1993.